

مقایسه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر عملکرد انس با قرآن نوآموزان

مکتب القرآن و سایر مراکز پیش دبستانی ۱۳۹۲-۱۳۹۳

زهرا شعبانی*

چکیده

هدف از این مقاله مقایسه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر عملکرد انس با قرآن نوآموزان مکتب القرآن و سایر مراکز پیش دبستانی است. روش پژوهش علی-مقایسه‌ای، جامعه آماری، نوآموزان مکتب القرآن الکریم و سایر مراکز پیش دبستانی، روش نمونه‌گیری، خوشه‌ای چند مرحله‌ای و ابزار اندازه‌گیری آزمون رشد قرآنی یا عملکرد فعالیت‌های مختلف انس با قرآن می‌باشد. روش تجزیه و تحلیل با استفاده از آزمون T انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد عملکرد آمادگی انس با قرآن شامل، فهم داستان‌های قرآنی (به صورت تصویری)، فهم مفاهیم قرآنی، حفظ سوره‌های قرآنی، ترجمه آموزه‌های قرآنی و روخوانی قرآن نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز تفاوت معناداری دارد و بالاترین میانگین‌ها به نوآموزان مکتب القرآن اختصاص دارد؛ بنابراین، عملکرد انس با قرآن نوآموزان مکتب القرآن بیشتر از سایر مراکز است. **واژگان کلیدی:** انس با قرآن، مفاهیم قرآنی، آموزه‌های قرآنی، داستان‌های قرآنی، حفظ سوره‌های قرآنی، روخوانی قرآن، پیش دبستانی مکتب القرآن.

مقدمه

دوره آموزش و پرورش پیش دبستانی دوره‌ای دو ساله است که با جذب کودکان به ایجاد قابلیت‌های جسمانی، ذهنی آنان پرداخته می‌شود. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۷) با توجه به اهمیت دوره پیش دبستانی (آمادگی-کودکستان) و با عنایت به غلبه ماهیت آموزشی بر ماهیت مراقبتی، آموزش پیش دبستانی را در قلمرو وظایف آموزش و پرورش قرار داد و شورای عالی آموزش و پرورش در ششصد و نود و نهمین جلسه (۱۳۸۲)، ۴ تا ۶ سالگی را به عنوان دوران پیش دبستانی تعیین کرد. به این ترتیب مسئولیت تهیه محتوا، نظارت و برنامه‌ریزی آن به آموزش و پرورش واگذار و این نهاد تنها مرجع صدور مجوز برای مراکز آموزش پیش دبستانی در سال ۱۳۸۷ تعیین شد. دوره آموزش پیش از دبستان به صورت آموزش غیررسمی، با مشارکت مردم و نهادهای غیردولتی اجرا می‌شود. آموزش و پرورش تنها مرجع صادرکننده مجوز تأسیس مراکز دوره پیش دبستان محسوب می‌شود و تمامی مراکز دولتی و غیردولتی ملزم به تطبیق برنامه‌های خود با برنامه مصوب آموزش و پرورش هستند.

براساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی (آذر ماه ۱۳۹۰)، «تعمیم دوره پیش دبستانی به ویژه در مناطق محروم نیازمند مشارکت بخش غیردولتی با تأکید بر آموزه‌های قرآنی و تربیت بدنی و اجتماعی» است. از سوی دیگر تبدیل آموزش پیش دبستانی، به آموزش و پرورش همگانی سبب کاستی‌هایی در آموزش و پرورش پیش دبستانی شده است. جامه بزرگ (۱۳۹۲) بر این باور است هنگامی که در فعالیت‌های پیش دبستانی گام نهاده می‌شود مجموعه‌ای از تضادها و تعارض‌ها بروز می‌کند، از طرفی بالا بودن هزینه‌های تحصیل در دوره پیش دبستانی موجب محرومیت خانواده‌های محروم و مناطق محروم از آموزش و پرورش پیش دبستانی می‌شود و برعکس در مناطق برخوردار به علت فقدان نظارت و کنترل بر برنامه‌های پیش دبستانی و اخذ شهریه‌های متفاوت برای اجرای برنامه‌های مختلف (قصه‌گویی، نقاشی، ورزش، بازی با خمیر، زبان انگلیسی، زبان فرانسه، شنا، حرکات موزون، نهار و میوه و...) گذشته از هزینه‌های زیادی که به خانواده‌ها تحمیل می‌کنند، کودکان را با موضوعاتی آشنا می‌نمایند که برخلاف اهداف تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی است.

برنامه‌ریزی پیش دبستانی باید متناسب و هماهنگ با سیاست‌های تحول بنیادین آموزش و پرورش طراحی و اجرا شود. دوره پیش دبستانی، دوره جداسدن تدریجی کودک از محیط خانه و آمادگی برای انس با کودکان دیگر و آشنایی با کادر مدرسه است و در بسیاری از کشورها آموزش پیش دبستانی جزئی از آموزش و پرورش همگانی است. در سند ملی آموزش و پرورش ایران آموزش عمومی در دو دوره سه ساله و از شش سالگی تا دوازده سالگی پیش بینی شده است و

آماده‌سازی برای فراگیر شدن دوره پیش‌دبستانی ضرورت تحول آموزش و پرورش است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که دوره پیش‌دبستانی را گذرانده‌اند نسبت به خردسالانی که این دوره را طی نکرده‌اند، بیشتر به موفقیت تحصیلی رسیده‌اند (مفیدی، ۱۳۸۵).

پستالوزی^۱ یکی از اصلاح‌طلبان تعلیم و تربیت، استفاده از اشیای ملموس و طبیعی را در پرورش قدرت مشاهده و استدلال منطقی در سنین اولیه مورد تأکید قرار داد. روسو^۲ باور دارد آموزش باید از بدو تولد آغاز شود و تا سن بیست و پنج سالگی ادامه یابد. اهمیت آموزش در پیش‌دبستانی از دو جنبه مورد توجه قرار گرفته است: یکی حساسیت و سهولت اثرپذیری کودکان از محیط‌های آموزشی و دیگری دوام تأثیرات و عمق یادگیری آنان در این دوران. یادگیری اولیه زمینه‌های مناسبی را برای کسب تجارب بعدی کودکان فراهم می‌آورد و آنچه در سنین اولیه و پیش‌دبستانی آموخته می‌شود پایداری و دوام بیشتری دارد.

بلوم بر این باور است حدود ۵۰ درصد از رشد هوشی بین زمان تولد و ۴ سالگی، حدود ۳۰ درصد بین ۴ و ۸ سالگی و ۲۰ درصد باقی مانده در فاصله سنی ۸-۱۷ سالگی شکل می‌گیرد. وی آثار طولانی محیط «فرهنگ محروم» را در مقایسه با محیط «سرشار و غنی فرهنگی» به صورت کاهش یا افزایش ۲۰ نمره هوشی در فواصل رشد سنی به این صورت نشان داده است (مفیدی، ۱۳۹۰). کودکانی که در برنامه پیش‌دبستانی حضور دارند، رشد چشمگیری در تمام زمینه‌های یادگیری در سال‌های بعد از خود نشان می‌دهند (مکسول^۳ و همکاران، ۲۰۰۹). کلاس‌های درس پیش‌دبستانی آمادگی تحصیلی کودکان را بهبود می‌بخشد (ویلیامز^۴ و همکاران، ۲۰۰۹؛ مارکون^۵، ۲۰۰۲). اجرای برنامه‌های پیش‌دبستان، ابتکار عمده‌ای برای محرومیت‌زدایی و عدالت آموزشی است. شرکت در کلاس‌های رسمی پیش‌دبستان برخی جنبه‌های آمادگی تحصیلی را به هنگام ورود به پیش‌دبستان بهبود می‌بخشد (لیپزی^۶ و دیگران، ۲۰۰۹). حسینی کسنویه (۱۳۸۸) معتقد است دانش‌آموزانی که دوره پیش‌دبستانی را طی کرده‌اند آمادگی بیشتری برای خواندن قرآن در دوره ابتدایی دارند. از نظر صفری (۱۳۸۵) تجربه روخوانی قرآن در دوره پیش‌دبستانی بر آمادگی خواندن در دوره ابتدایی مؤثر است. روشن روان (۱۳۸۳) بر آن است که تأثیر آموزش‌های پیش‌دبستانی مهدالرضا بر پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی نسبت به سایر مراکز معنادار بوده است. در مطالعه شمشیری و نوذری (۱۳۹۰) عوامل آسیب‌زای تربیت دینی: فقدان توجه به اصل دین‌یابی، فقدان توجه به تجارب دینی، در نظر نگرفتن اصل فطرت، فقدان

1. Pestalozzi, Johan Heinrich

2. Rousseau

3. Maxwell

4. Williams

5. Marcon

6. Lipsey

دین محوری در تعلیم و تربیت، فقدان تخیل و استفاده از زبان هنر گزارش شده است. یادگیری از طریق تشکیل عادات یک ضرورت است و عادات خوب در دوران اولیه شکل می‌گیرد و آموزش پیش‌دستانی یک مسئله اجتماعی است که به خاطر خیر و صلاح تک تک افراد ضرورت پیدا می‌کند و زمینه توازن و تعادل بین ارزش فرد و ارزش گروه را فراهم می‌کند. غزالی (۱۳۶۴) معتقد است تربیت دینی از سنین پایین باید آغاز شود و سپس با توجه به مراحل گوناگون رشد دستورات مناسب هر مرحله به تدریج عرضه شود و به باورهای عمیق و محکم در ذهن انسان تبدیل شود. یکی از اهداف اصلی دوره پیش‌دستانی زمینه‌سازی و ایجاد آمادگی شناختی و عاطفی در کودکان نسبت به پذیرش آموزه‌های دینی است.

مؤسسه فرهنگی مکتب‌القرآن‌الکریم یکی از مراکز پیش‌دستانی است که از ۲۲ سال پیش با انگیزه ارتقای دانش و اعتلای ترویج فرهنگ قرآنی تشکیل شده است. محتوای آموزشی و پرورشی مکتب‌القرآن‌الکریم شامل انس با قرآن، قصه، شعر و سرود، بازی، نقاشی، کاردستی، نمایش خلاق، بحث و گفتگو، مشاهده، آزمایش و گردش علمی است و فعالیت‌های آموزشی با نگاه تلفیقی به حوزه‌های یادگیری دینی، اجتماعی، هنری، ریاضی، تربیت بدنی، زبان‌آموزی و علوم طراحی و با هدایت مربی به روش فعال و غیرمستقیم و متناسب با سن کودکان مانند قصه، شعر، بازی، نمایش خلاق، کاردستی و...، به اجرا در آمده‌اند (راهنمای جامع قرآن پیش‌دستانی شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۲).

بر همین اساس هر ساله به‌طور گسترده آمار کودکان در مراکز پیش‌دستانی مکتب‌القرآن‌الکریم و تحت برنامه‌های آموزشی و پرورشی این مراکز بیشتر می‌شود و درصدد هستند که آمادگی‌های لازم را برای محیط آموزشی و ورود به دوره‌های رسمی تحصیلی ایجاد کنند.

کرک پاتریک^۱ (۱۹۵۹) اثربخشی برنامه‌های آموزشی را در مراحل مختلف ارزشیابی مشخص کرده، ارزشیابی اطلاعاتی را برای توجیه اثربخشی برنامه آموزشی برای تصمیم‌گیری تعیین کرده و برای تعیین اثربخشی برنامه‌های آموزشی چهار سطح ارزشیابی مشخص کرده است: ۱. واکنش^۲ یا عکس‌العملی که یادگیرندگان به اجرای برنامه آموزشی نشان داده‌اند؛ ۲. یادگیری^۳ مهارت‌ها و حقایقی که طی برنامه آموزشی به شرکت‌کنندگان آموخته می‌شود. از طریق آموزش‌های قبل، ضمن و بعد از شرکت در دوره آموزشی به میزان یادگیری اندازه‌گیری شده؛ ۳. از نظر رفتار^۴ و چگونگی تغییراتی است که در شرکت‌کنندگان حاصل شده است؛ ۴. نتایج، میزان تحقق اهدافی است که به‌طور مستقیم به

1. Kirk Patrick

2. Reaction

3. Learning

4. Behavior

سازمان ارتباط دارد (عباسیان، ۱۳۸۵). مسئله اصلی پژوهش این است که به چه میزان اهداف انس با قرآن در مکتب‌القرآن و سایر مراکز پیش‌دبستانی محقق شده است، آیا در عملکرد انس با قرآن (فهم داستان‌های قرآنی، فهم مفاهیم قرآنی، حفظ سوره‌های قرآنی، ترجمه آموزه‌های قرآنی، روخوانی قرآن) نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

اهداف کلی پژوهش

۱. مقایسه تأثیر عملکرد انس با قرآن در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی.

اهداف ویژه پژوهش

- ۱-۱. مقایسه تأثیر عملکرد فهم داستان‌های قرآن در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی؛
- ۲-۱. مقایسه تأثیر عملکرد فهم مفاهیم قرآنی در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی؛
- ۳-۱. مقایسه تأثیر عملکرد حفظ قرآنی در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی؛
- ۴-۱. مقایسه تأثیر عملکرد کیفیت حفظ قرآنی در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی؛
- ۵-۱. مقایسه تأثیر عملکرد ترجمه آموزه‌های قرآنی در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی؛
- ۶-۱. مقایسه تأثیر عملکرد روخوانی ساده قرآن در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی؛
- ۷-۱. مقایسه تأثیر عملکرد روخوانی تجویدی قرآن در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز دوره پایانی پیش‌دبستانی.

روش پژوهش: ^۱ روش علی-مقایسه‌ای یا پس‌رویدادی است. براساس رشد مهارت‌های انس به قرآن نوآموزان مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم و سایر مراکز پیش‌دبستانی در پایان سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ به صورت همگن انتخاب و توانایی انس به قرآن آنها با هم مقایسه شده‌اند.

جامعه آماری: شامل تمامی نوآموزان مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم و نوآموزان مراکز پیش‌دبستانی قرآنی و غیرقرآنی در پایان سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ هستند.

روش‌های نمونه‌گیری و حجم نمونه: در این مطالعه با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای شش استان (تهران، سمنان، خراسان رضوی، گیلان، قم و شهرستان‌های تهران) در قطب‌های مختلف انتخاب شدند و از هر استان ۴ منطقه و از هر منطقه ۵ کلاس و از هر کلاس ۱۰ نوآموز مکتب‌القرآن و ۱۰ نوآموز وابسته به آموزش و پرورش و سایر مراکز پیش‌دبستانی به صورت تصادفی انتخاب شدند. تعیین حجم نمونه براساس جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰)، ۱۲۰۰ نمونه تعیین شد که ۶۰۰ نفر از نوآموزان مکتب‌القرآن و ۶۰۰ نفر از سایر مراکز پیش‌دبستانی انتخاب شدند.

ابزارهای اندازه‌گیری: آزمون محقق ساخته آمادگی انس با قرآن متناسب با آزمون‌های توانایی و براساس شاخص‌های اهداف برنامه‌های تدوین شده پیش‌دبستانی با هشت خرده‌آزمون مشتمل بر داستان‌های قرآنی تصویری متوالی، داستان‌های قرآنی تصویری غیرمتوالی، خرده‌آزمون مفاهیم قرآنی با تصویرخوانی، خرده‌آزمون میزان حفظ سوره‌های قرآنی، کیفیت حفظ سوره‌های قرآنی، ترجمه آموزه‌های قرآنی، روخوانی ساده فرم الف، روخوانی ساده فرم ب، روخوانی تجویدی فرم الف، روخوانی تجویدی فرم ب با روش بالینی، توانایی نوآموزان در سطوح مختلف انس با قرآن اندازه‌گیری شده است.

نمره‌گذاری آزمون پژوهش

آمادگی انس با قرآن: این آزمون موازی با آزمون‌های توانایی قرآنی از محتوای برنامه‌های تدوین شده پیش‌دبستانی ساخته شده و بخش‌های مختلف آن به شرح زیر نمره‌گذاری شده است:

۱. خرده‌آزمون داستان‌های قرآنی تصویری متوالی و غیرمتوالی: این خرده‌آزمون شامل ۴ گویه برای داستان‌های قرآنی تصویری متوالی و ۴ گویه برای داستان‌های قرآنی تصویری غیرمتوالی از محتوای برنامه درسی تدوین شده پیش‌دبستانی اخذ شده که مطابق دستورالعمل پرسشنامه اجرا و پاسخ صحیح با دو ملاک موضوع داستان و تفسیر داستان ارزیابی شده و برای هر داستان برای تشخیص موضوع داستان، یک امتیاز، برای دو جمله درباره موضوع داستان ۳ امتیاز محاسبه و برای پاسخ نادرست نیز نمره صفر منظور شد؛

۲. خرده‌آزمون مفاهیم قرآنی با تصویرخوانی: این خرده‌آزمون با ۱۵ گویه به صورت مصاحبه رویاروی آزمونگر با آزمودنی به صورت ساختار یافته اجرا شد و پاسخ‌های درست نوآموز با نمره یک و پاسخ غلط با نمره صفر ارزیابی شد. در مجموع هر نوآموز به شرط دادن پاسخ صحیح، حداکثر ۱۰ امتیاز از این خرده‌آزمون می‌توانست کسب کند؛

۳. خرده آزمون میزان حفظ سوره‌های قرآنی: در این بخش از آزمون، با توجه به تعداد سوره‌هایی که نوآموز از حفظ خواند و به ازای هر سوره ۵ امتیاز (نمره) به او تعلق گرفت. برای شناسایی سوره‌های حفظ شده، اولین آیات سوره‌ها تلاوت شد تا با تداعی سوره‌ها به مقدار حفظ نوآموزان به سهولت دسترسی پیدا شود. هماهنگی میزان حفظ را با برنامه مصوب (حمد، توحید، کوثر، ناس، عصر، نصر، فلق، قدر) و فراتر از برنامه مصوب با ذکر نوع سوره حفظ شده، مشخص شده است؛ کیفیت حفظ سوره‌های قرآنی: در این بخش از آزمون از مجموعه سوره‌های حفظ شده به اختیار آزمودنی ۳ سوره انتخاب شد و براساس کیفیت خواندن از حفظ مورد ارزیابی قرار گرفت. به این صورت که به هر کلمه حفظ شده ۱ امتیاز و هر کلمه جا افتاده صفر و چنانچه در خواندن رعایت حرکات و اتصالات را درست انجام نداد، ۰/۵ امتیاز از نوآموز کسر شد؛

۴. ترجمه آموزه‌های قرآنی: در این قسمت از آزمون که شامل ۱۵ جمله قرآنی است، از دانش آموز خواسته شد تا مفهوم جمله‌ها را بیان کند. نمره‌گذاری نیز به این صورت بود که به مضمون پاسخ‌های صحیح، نمره یک و به پاسخ‌های غلط، نمره صفر تعلق گرفت.

۵. خرده آزمون روخوانی ساده (دو فرم موازی): در این بخش از آزمون، برای کنترل هوشیاری آزمودنی از عامل تکرار اجرا، نوآموزان به صورت متناوب براساس یکی از فرم‌های موازی روخوانی ساده ارزشیابی شدند و این بخش شامل چهار جمله قرآنی بود که با توجه به چگونگی خواندن نوآموزان ارزیابی شد؛ یعنی به ازای هر کلمه‌ای که نوآموز درست خواند یک امتیاز و هر کلمه‌ای را که نادرست خواند صفر امتیاز در نظر گرفته شد؛

۶. روخوانی تجویدی (حروف ناخوانا) دو فرم موازی: در این بخش از آزمون، برای کنترل هوشیاری آزمودنی از عامل تکرار اجرا، نوآموزان به صورت متناوب براساس یکی از فرم‌های موازی روخوانی تجویدی ارزشیابی شدند و این بخش شامل چهار جمله قرآنی بود که با توجه به چگونگی خواندن نوآموزان ارزیابی شد؛ یعنی به ازای هر کلمه‌ای که نوآموز درست خواند یک امتیاز و هر کلمه‌ای را که نادرست خواند صفر امتیاز در نظر گرفته شد.

اجرای پژوهش

برگزاری کارگاه آموزشی: برای ارتقای اجرای آزمون‌ها در ارتباط با شرایط اجرای آزمون آمادگی انس با قرآن، دستورالعمل‌های اجرایی، زمان آزمون، روش نمره‌گذاری و آموزش‌های کارگاهی یک روزه به منظور آماده‌سازی مجریان استانی انجام شد. برای اجرای درست و هماهنگ آزمون استان‌ها هم ناظر اجرای تعیین شد.

روایی ابزار^۱

روایی محتوایی انس با قرآن در مفهوم داستان‌های قرآنی، مفاهیم قرآنی، حفظ سوره‌های قرآنی، کیفیت حفظ سوره‌های قرآنی، ترجمه آموزه‌های قرآنی، روخوانی ساده و روخوانی حروف ناخوانا به وسیله مصاحبه ساختار یافته از دیدگاه کارشناسان زبان‌آموزی و آموزش قرآن اندازه‌گیری و ضعف‌ها و نارسایی مشخص شده اصلاح شد.

پایایی ابزار^۲

ضریب آلفای به دست آمده از اعتبار آزمون برای آزمون انس با قرآن به تفکیک خرده آزمون‌ها داستان‌های قرآنی تصویری متوالی، داستان‌های قرآنی تصویری غیرمتوالی، خرده آزمون مفاهیم قرآنی با تصویرخوانی، خرده آزمون میزان حفظ سوره‌های قرآنی، کیفیت حفظ سوره‌های قرآنی، ترجمه آموزه‌های قرآنی، روخوانی ساده فرم الف، روخوانی ساده فرم ب، روخوانی تجویدی فرم الف، روخوانی تجویدی فرم ب، ۰/۷۶، ۰/۷۵، ۰/۷۵، ۰/۷۰، ۰/۷۵، ۰/۷۵، ۰/۷۳، ۰/۷۳، ۰/۷۴ در پژوهش موجود به دست آمده است و ضریب آلفای محاسبه شده برای پایایی کل آزمون به روش دو نیمه کردن معادل ۰/۷۶ به دست آمد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: در سطح توصیفی و استنباط به صورت کمی، محاسبه فراوانی، درصدها، رسم جدول‌های توصیفی و با آزمون T تحلیل انجام شد.

یافته‌های پژوهش

۱. آیا بین عملکرد انس با قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز در پایان دوره آموزش پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۱: مقایسه عملکرد انس با قرآن مکتب‌القرآن با سایر مراکز

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب‌القرآن	۵۶۴	۱۳/۸۰	۶/۳۴	۹/۵۵۴	۱۰۱۴	۰/۰۵	بافرض تساوی واریانس تأیید فرضیه محقق
نوآموزان سایر مراکز	۴۵۲	۱۰/۴۲	۴/۵۱				

همان‌طور که در جدول (۱) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب‌القرآن ۱۳/۸۰ و نوآموزان مراکز دیگر پیش‌دبستانی ۱۰/۴۲ و t محاسبه شده برابر (۹/۵۵۴) با درجه آزادی ۱۰۱۴ و سطح

1. Validity

2. Reliability

معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین برنامه درسی کسب شده انس با قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با نوآموزان سایر مراکز پیش‌دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۱-۱. آیا بین عملکرد فهم داستان‌های قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۲: مقایسه فهم داستان‌های قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب‌القرآن	۵۶۵	۷/۹۹	۲/۶۹	۶/۱۱	۱۰۱۷	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تأیید فرضیه محقق
نوآموزان سایر مراکز	۴۵۴	۶/۹۴	۲/۷۵				

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب‌القرآن ۷/۹۹ و نوآموزان مراکز دیگر پیش‌دبستانی ۶/۹۴ و t محاسبه شده برابر (۶/۱۱) با درجه آزادی ۱۰۱۷ و سطح معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد فهم داستان‌های قرآن (تصویری متوالی و غیرمتوالی) نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز پیش‌دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۲-۱. آیا بین عملکرد فهم مفاهیم قرآنی نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۳: مقایسه فهم مفاهیم قرآنی نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب‌القرآن	۵۶۵	۱۰/۲۸	۴/۲۰	۲۱/۵۴	۱۰۱۸	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تأیید فرضیه محقق
نوآموزان سایر مراکز	۴۵۵	۴/۸۴	۳/۷۶				

همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب‌القرآن ۱۰/۲۸ و نوآموزان مراکز دیگر پیش‌دبستانی ۴/۸۴ و t محاسبه شده برابر (۲۱/۵۴) با درجه آزادی ۱۰۱۸ و سطح معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد فهم مفاهیم قرآنی نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز پیش‌دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۳-۱. آیا بین عملکرد حفظ قرآنی نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۴: مقایسه حفظ قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز پیش دبستانی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب القرآن	۵۶۵	۳۳/۱۵	۲۱/۸۶	۳/۶۴	۱۰۱۸	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تایید فرضیه محقق
نوآموزان سایر مراکز	۴۵۵	۲۸/۷۳	۱۵/۵۶				

همان‌طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب القرآن ۳۳/۱۵ و نوآموزان مراکز دیگر پیش دبستانی ۲۸/۷۳ و t محاسبه شده برابر (۳/۶۴) با درجه آزادی ۱۰۱۸ و سطح معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد حفظ قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز پیش دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد. ۱-۴. آیا بین عملکرد کیفیت حفظ قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۵: مقایسه کیفیت حفظ قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز پیش دبستانی

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب القرآن	۵۶۵	۵۶/۶۴	۲۳	۵/۸۱	۱۰۱۵	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تایید فرضیه محقق
نوآموزان سایر مراکز	۴۵۵	۲۱/۷۰	۱۵/۵۶				

همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب القرآن ۵۶/۶۴ و نوآموزان مراکز دیگر پیش دبستانی ۲۱/۷۰ و t محاسبه شده برابر (۵/۸۱) با درجه آزادی ۱۰۱۵ و سطح معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد کیفیت حفظ قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز پیش دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد. ۱-۵. آیا بین عملکرد ترجمه آموزه‌های قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۶: مقایسه ترجمه آموزه‌های قرآنی نوآموزان مکتب القرآن با سایر مراکز

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب القرآن	۵۶۵	۲/۹	۳/۹۰	۲/۴۴	۱۰۱۸	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تایید فرضیه محقق
نوآموزان سایر مراکز	۴۵۵	۲/۳۷	۲/۸۳				

همان‌طور که در جدول (۶) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب القرآن ۲/۹ و نوآموزان مراکز دیگر پیش دبستانی ۲/۳۷ و t محاسبه شده برابر (۲/۴۴) با درجه آزادی ۱۰۱۸ و سطح

معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد ترجمه آموزه‌های قرآنی نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز پیش‌دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۶-۱. آیا بین عملکرد روخوانی ساده قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۷: مقایسه روخوانی ساده قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با نوآموزان سایر مراکز

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب‌القرآن	۵۶۵	۵/۴۳	۵/۶۹	۱۳/۰۳	۱۰۱۸	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تایید فرضیه محقق
نوآموزان مراکز دیگر	۴۵۵	۱/۴۶	۳/۴۹				

همان‌طورکه در جدول (۷) مشاهده می‌شود میانگین نوآموزان مکتب‌القرآن ۵/۴۳ و نوآموزان مراکز دیگر پیش‌دبستانی ۱/۴۶ و t محاسبه شده برابر (۱۳/۰۳) با درجه آزادی ۱۰۱۸ و سطح معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد روخوانی ساده قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز پیش‌دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد.

۷-۱. آیا بین عملکرد روخوانی تجویدی قرآن مکتب‌القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش‌دبستانی تفاوت وجود دارد؟

جدول ۸: مقایسه روخوانی تجویدی قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با نوآموزان سایر مراکز

گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T محاسبه شده	درجه آزادی	سطح معناداری	تصمیم‌گیری
نوآموزان مکتب‌القرآن	۵۶۵	۴/۰۸	۶/۱۵	۷/۹۰	۱۰۱۸	۰/۰۵	با فرض تساوی واریانس تایید فرضیه محقق
نوآموزان مراکز دیگر	۴۵۵	۱/۴۸	۳/۷۴				

همان‌طورکه در جدول (۸) مشاهده می‌شود میانگین روخوانی تجویدی قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن ۴/۰۸ و نوآموزان مراکز دیگر پیش‌دبستانی ۱/۴۸ و t محاسبه شده برابر (۷/۹۰) با درجه آزادی ۱۰۱۸ و سطح معناداری ۰/۰۵ از t جدول بزرگ‌تر است پس فرضیه صفر رد می‌شود و بین عملکرد روخوانی تجویدی قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز پیش‌دبستانی (قرآنی و غیرقرآنی) تفاوت معناداری وجود دارد.

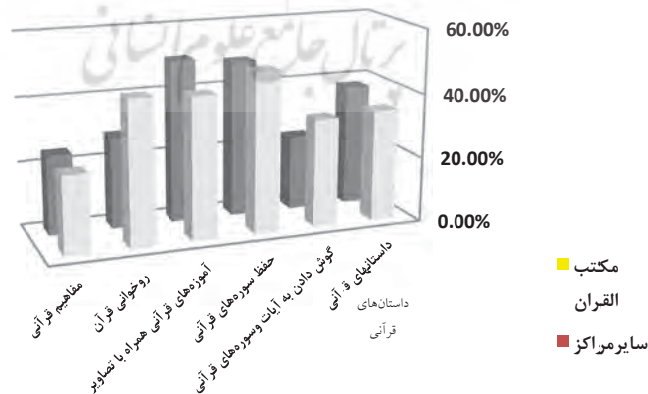
بحث و نتیجه‌گیری

بین عملکرد انس با قرآن نوآموزان مکتب‌القرآن با سایر مراکز در پایان دوره پیش دبستانی تفاوت معنادار وجود دارد.

میانگین فهم داستان‌های قرآنی، فهم مفاهیم قرآنی، حفظ قرآنی، کیفیت حفظ قرآنی، ترجمه آموزه‌های قرآنی، روخوانی ساده و روخوانی تجویدی نوآموزان مکتب‌القرآن بیشتر از سایر مراکز پیش دبستانی گزارش شده که در نمودار زیر نمایش داده شده است.

محتوای غنی‌تر، روش‌های متنوع‌تر، انتظارات آموزشی بالاتر والدین نوآموزان و علاقه‌مندی نوآموز به مراکز پیش دبستانی مکتب‌القرآن باعث افزایش عملکرد انس به قرآن مؤسسه مکتب‌القرآن شده است.

محتوای برنامه مکتب‌القرآن غنی‌تر از محتوای برنامه مصوب بود و محتوای برنامه مشتمل بر روخوانی، حفظ، مفاهیم، قرائت و داستان‌هایی قرآنی در فرایند آموزش بود که روخوانی و قرائت قرآن فراتر از برنامه رسمی مصوب بود و انتظارات آموزش قرآن در اولیای نوآموزان مکتب‌القرآن، هم «فراتر از برنامه رسمی»، گزارش شده بود و گستره روش‌های آموزشی در مکتب‌القرآن جامع‌تر از راهنمای برنامه مصوب پیش دبستانی آموزش و پرورش است. ۶۹ درصد والدین مکتب‌القرآن از حضور فرزندان در مراکز پیش دبستانی احساس رضایت کرده‌اند. در پاسخ به این گزینه که «وقتی که کودک در جمع آشنایان قرآن، دعا و... می‌خواند» پاسخ «بسیار علاقه‌مند است» و در پاسخ به این گزینه که «از رفتن به پیش دبستان دوری می‌کند»، کمترین (معادل ۰/۴ درصد) گزارش شده است (شعبانی ۱۳۹۳).

نمودار ۱: مقایسه علاقه به ابعاد برنامه‌های انس با قرآن در نوآموزان مکتب‌القرآن و سایر مراکز

فعالیت‌های آموزشی- تربیتی مکتب‌القرآن در سال تحصیلی ۱۳۶۸-۱۳۶۹ در قالب ۲۵ کلاس با تعداد ۶۰۰ نوآموز در شهر قم آغاز شد. مریبان اولین دوره مکتب‌القرآن در سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۵ از معلمان پایه اول که آشنا به اصول تدریس و آموزش حروف الفبا بودند، انتخاب شدند و دوره آموزشی مکتب‌القرآن را به مدت یک هفته در قم گذراندند. لذا مریبان به دلیل تجربه آموزشی در کلاس‌های پیش‌دبستانی مکتب‌القرآن موفقیت‌های زیادی را کسب کردند. به این ترتیب با استقبال پرشور اولیا و تشویق کارشناسان، آموزش پیش‌دبستانی گسترش یافت، تا جایی که با تلاش‌های فراوان و پیگیری‌های بی‌وقفه، این مؤسسه در تمامی مراکز استان‌ها و تعداد زیادی از شهرستان‌ها شعبه‌هایی را تأسیس کرد و هم‌اکنون در اغلب استان‌ها با همکاری مستقیم ادارات کل آموزش و پرورش، طرح یاد شده در کلاس‌های پیش‌دبستانی اجرا می‌شود و هم‌اکنون تعداد قابل توجهی از نوآموزان، تحت پوشش مکتب‌القرآن هستند. کارشناسان مکتب‌القرآن موفقیت آموزشی را تابع عوامل زیر تبیین کرده‌اند:

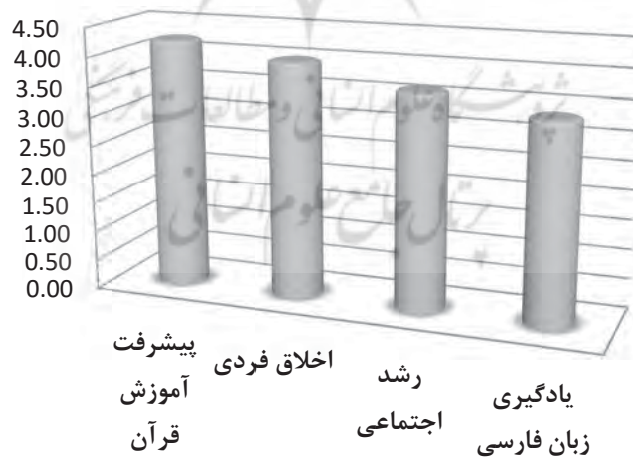
۱. برخورداری نوآموزان از روحیه شاداب، با نشاط و پویا، به گونه‌ای که با توجه به شرایط سنی، آماده حضور در عرصه‌های مختلف زندگی جمعی هستند؛
۲. کسب مهارت‌ها و آگاهی‌های مورد نیاز در حوزه‌های دینی، علوم، ریاضی، هنر، اجتماعی، تربیت بدنی، و زبان‌آموزی، در قالب مجموعه واحدهای کار، با استفاده از فعالیت‌های مختلف (قصه، شعر، بازی‌های آموزشی، نقاشی، کاردستی، نمایش خلاق و...) که هماهنگ با ساختار واحدهای کار مورد نیاز دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی آموزش و پرورش می‌باشد؛
۳. تمامی آموزش‌های قرآنی به صورت غیرمستقیم در قالب فعالیت‌های ده‌گانه که کاملاً به صورت فعالیت‌محور انجام می‌شود و در پایان، نوآموزان قادر به روخوانی قرآن کریم هستند؛
۴. از آنجا که شاکله شخصیت نوآموزان در مکتب‌القرآن بر مبنای تربیت دینی شکل می‌گیرد؛ بنابراین اذعان والدین، نوآموزان تأثیر و تحولات قابل ملاحظه فرهنگی، تربیتی در کانون گرم خانواده‌ها بوده‌اند؛
۵. با توجه به توانمندی و علاقه نوآموزان به قرآن کریم، تعداد قابل توجهی از آنان، جذب جلسات و مسابقات قرآنی شده‌اند و رتبه‌های ممتاز را کسب کرده‌اند (پاک، ۱۳۸۸).

تهرانی فرجاد و همکاران (۱۳۸۹) معتقدند که براساس روایات و مستندات، آموزش قرآن در دوره پیش‌دبستانی امری لازم و ضروری برای تربیت اسلامی است. عملکرد تربیت قرآنی این است که افراد را با خدا آشنا کند و اعتقاد آنان را به خداوند شکل دهد. یافته‌های تحقیق دیلمی و آذربایجانی (۱۳۸۷) نشان داد که رسوخ نکردن ایمان و اعتقاد در روح انسان، چالشی مهم برای تربیت دینی است و داستان‌گویی شیوه‌ای است که در عین جذابیت و همراه کردن شنونده با خود زمینه‌ای عاطفی برای قبول اغراض داستان را فراهم می‌کند. پژوهش‌های پیشین که این یافته‌ها را تأیید کرده‌اند: مروجی (۱۳۹۱) هماهنگی اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری، شیوه‌های

ارزشیابی مراکز پیش دبستانی با راهنمای مصوب در حد متوسط ارزیابی شده است. تیرگیری (۱۳۸۸) معتقد است تجارب آموزشی مکتب القرآن باعث شادی و علاقه نوآموزان به فعالیت‌های پیش دبستانی شده است و نوآموزان مهارت روخوانی را نزدیک به انتظار کسب کردند. شیخ بهایی (۱۳۷۳) نشان داد نوآموزاتی که دوره آموزشی مکتب القرآن را گذرانده‌اند از نظر رشد اجتماعی، از لحاظ عاطفی سازگارترند و از لحاظ خود یاری شخصی از سایر نوآموزان موفق‌ترند. کودکانی که به پیش دبستانی قرآنی رفته‌اند از توانایی خواندن بالاتری نسبت به بقیه گروه‌ها برخوردارند و برنامه‌های پیش دبستانی بر پیشرفت مهارت‌های خواندن تأثیر مثبتی داشته است (کاوشکی و همکاران، ۱۳۹۳)، مونته‌سوری^۱ بر این باور است که اگر آموزش خواندن و نوشتن از چهار سالگی آغاز شود، کودکان با شور و اشتیاق فراوان در دوران حساس یادگیری زبان، یاد می‌گیرند؛ در صورتی که در سال‌های بعد ۶ تا ۷ سالگی مقدار یادگیری در سطح دشوارتر حاصل می‌شود (خوبی‌نژاد، ۱۳۸۴).

– پیامدهای مثبت مؤسسه مکتب القرآن از دیدگاه معلمان اول ابتدایی

اجرای برنامه درسی مکتب القرآن سبب پیشرفت اخلاق فردی، رشد اجتماعی و پیشرفت یادگیری زبان فارسی در پایه اول ابتدایی شده است؛ پس باید پیامدهای برنامه به صورت الگوهای رفتاری در سایر مراکز پیش دبستانی تقویت شود (شعبانی، ۱۳۹۳).

نمودار شماره ۲: مقایسه پیامد آموزش‌های پیش دبستانی بر دانش‌آموزان، از نگاه معلمان پایه اول ابتدایی

– پیامد منفی مؤسسه مکتب‌القرآن از دیدگاه معلمان اول ابتدایی

۱. اجرای برنامه درسی پیش‌دبستانی مکتب‌القرآن سبب خستگی و بی‌حوصلگی در دانش‌آموزان اول ابتدایی شده است؛
۲. اجرای برنامه درسی پیش‌دبستانی مکتب‌القرآن سبب بی‌علاقگی به آموزش قرآن پایه اول ابتدایی شده است؛
۳. اجرای برنامه درسی پیش‌دبستانی مکتب‌القرآن مغایرت روش تصویری مکتب‌القرآن با غیرتصویری در پایه اول ابتدایی سبب اشتباهات دانش‌آموزان در خواندن می‌شود (شعبانی، ۱۳۹۳).

فرایند اجرای آموزش مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم از دیدگاه کارشناسان دفتر تألیف

الف) به کارگماری مربیان غیرمغرب در مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم: با توسعه و گسترش طرح مکتب‌القرآن به کارگیری و آموزش نیروهای غیرمتخصص در امر آموزش که تنها تخصص آنها تسلط بر شیوه آموزش قرآن بود و اصول تدریس و آموزش حروف الفبا را نمی‌دانستند آغاز شد. به این ترتیب اهداف کلی دوره پیش‌دبستانی فراموش و حفظ و تسلط بر قرائت قرآن در مکتب‌القرآن به صورت هدف در آمده است. تهرانی فرجاد و همکاران (۱۳۸۹) باور دارند آموزش باید غیرمستقیم و کودک‌محور باشد و مفاهیم در قالب فعالیت‌هایی مانند بازی و قصه و شعر و نمایش و... به کودک منتقل شود. در این میان نقش مربی نیز در انتقال مفاهیم بسیار مهم است و آموزش‌ها به کودک نباید با فشار و تحمیل همراه باشد.

کتاب‌های کار مکتب‌القرآن الفبا حروف را در قالب نقطه چین و نقاشی و صدای حروف را نیز آموزش می‌دهند و به دلیل فقدان تخصص مربیان، آموزش به شکل صحیح انجام نمی‌پذیرد و بیشتر اوقات منجر به بدآموزی می‌شود؛

ب) بی‌توجهی به نیازهای کودک در این دوره: تهرانی فرجاد و همکاران (۱۳۸۹) بر این باورند که برای درونی شدن این آموزش‌ها تأکید بر شنیدن است. انس باید همراه با تصاویر و شنیدن، با حسی خوب و آزاد پایدار بماند. آنها معتقدند که آموزش خواندن حروف قرآن در این سن به نوآموزان خارج از اهداف پیش‌دبستانی است. همچنین ایشان بر این باورند که آموزش حروف باید از شیوه آموزشی مراکز پیش‌دبستانی حذف شود؛ چراکه آموزش‌های نارسا و گاه غلط همراه با علائم در این دوره باعث اختلال در یادگیری در دبستان می‌شود.

اهداف و انتظارات راهنمای برنامه مکتب‌القرآن بسیار نزدیک به اهداف دوره ابتدایی است؛ ولی محتوای ارائه شده، دوره آموزشی و محیط‌های یادگیری و برنامه روزانه کودکان در اجرا این‌گونه نیست؛

ج) تفاوت روند تولید محتوای فعالیت‌های یاددهی-یادگیری مکتب‌القرآن با برنامه آموزش و پرورش: در برنامه مکتب‌القرآن تولید محتوا توسط کارشناسان قرآنی تهیه و در سراسر کشور توزیع می‌شود؛ در حالی که در برنامه پیش دبستانی باید ابتدا مرحله نیازسنجی از مربیان، والدین، کارشناسان و نوآموزان انجام پذیرد و پس از تأیید به صورت استانی و توسط کمیته تولید محتوا که از مربیان مجرب و دوره دیده تشکیل شده‌اند، با توجه به نیازهای کودکان و مسائل بومی استان‌ها انجام می‌گیرد، ولی مؤسسه مکتب‌القرآن فاقد این نیازسنجی است.

می‌توان نتیجه گرفت که پیش دبستانی از سال‌های طلایی و حساسی هست که میزان رشد کودک در ابعاد مختلف در این سال‌ها نسبت به سایر سنین بیشتر است؛ لذا باید ظرافت‌های آموزشی به دقت مورد توجه قرار گیرد. بانث^۱ (۲۰۱۱) مداخلات بهنگام برنامه‌های آموزشی بر رشد کودکان و موفقیت تحصیلی نوآموزان پیش دبستانی را مؤثر می‌داند. مفاهیم قرآنی انتزاعی است و راهبردهای آموزشی باید براساس مصداق عینی محیط کودک تعیین شود (آشتون، ۲۰۰۲، ص ۷۲).

ارزشیابی برنامه‌های درسی بر پدیده‌هایی تأکید دارد که در حال اتفاق افتادن هستند. برنامه درسی پیش دبستانی که مبتنی بر سیاست تمرکز زدایی است و قدرت را در برنامه درسی باید به معلمان و دانش‌آموزان و محیط یادگیری انتقال دهد، بسیاری آسیب‌های پیامدهای منفی مکتب‌القرآن در محور برنامه‌های درسی بود که با بازسازی برنامه آسیب‌ها کنترل خواهد شد و همچنین فهم درست کودکان منوط به مداخلات بهنگام مربیان، نوآموزان و محیط یادگیری است. پس در برنامه‌های غیر متمرکز، قدرت تنها برنامه درسی نیست؛ بلکه مربیان، انتظارات والدین، نوآموزان و محیط یادگیری است و براساس بازخوردها باید مداخلات بهنگام ایجاد و از پیامدهای منفی جلوگیری شود. اجرای برنامه درسی پیش دبستانی مکتب‌القرآن سبب خستگی و بی‌حوصلگی در دانش‌آموزان اول ابتدایی شده پس باید راهبردهای آموزشی معلمان براساس روش‌های غیرمستقیم انتخاب شود تا خستگی و بی‌حوصلگی دانش‌آموزان کنترل گردد. یا اجرای برنامه درسی پیش دبستانی مکتب‌القرآن سبب بی‌علاقگی به آموزش قرآن پایه اول ابتدایی شده است. پس باید راهبردهای آموزشی معلمان براساس روش‌های غیرمستقیم در دانش‌آموزان قوی و ضعیف انتخاب شود تا جذابیت قرآن حفظ و بی‌علاقگی هم کنترل گردد.

در این مقاله نخستین بار است که برون‌دادهای برنامه انس با قرآن کریم در مکتب‌القرآن و مراکز دیگر مقایسه و آنگاه چستی و چرایی آموزش پیش دبستانی مصوب وزارت آموزش و پرورش بحث شده است. با توجه به سیاست کلی آموزش و پرورش مبنی بر بهره‌مندی از حداکثر ظرفیت‌ها

و توانمندی‌های موجود در کشور، تولید و انتخاب آموزش دوره پیش‌دبستان به استان‌ها واگذار شده است. اهمیت آموزش دوره پیش‌دبستانی بر شکل‌گیری شخصیت کودک تأکید شده است، با توجه به راهنمای مصوب برنامه درسی دوره پیش‌دبستانی همواره سعی دارد از آموزه‌های قرآن کریم در واحدهای یادگیری برنامه انس با قرآن، واحدهای یادگیری مستقلی را ارائه کند، رویکرد برنامه قرآن در دوره پیش‌دبستان انس کودک با قرآن کریم و علاقه به یادگیری آن است، هرگونه آموزش و یادگیری باید براساس علاقه و پذیرش کودک و به دور از اجبار و تحمیل باشد. بر همین اساس برنامه انس با قرآن باید از طریق گوش دادن به قرائت قرآن و الگوگیری از آن، حفظ برخی از سوره‌ها و آیات، خواندن قرآن، آشنایی با برخی از داستان‌ها و معنای آیات متناسب با درک کودک در قالب فعالیت‌های آموزش طراحی شود. فعالیت‌های قرآنی لزوماً به معنای رسیدن به حد خاصی از یادگیری نیست، بلکه زمینه‌ساز علاقه کودک به قرآن کریم و یادگیری آن است (راهنمای مصوب برنامه دوره پیش‌دبستانی، ۱۳۸۹).

وزارت آموزش و پرورش از امر و نهی مستقیم به مراکز پیش‌دبستانی اجتناب و بیشتر به صورت قدرت هماهنگ‌کننده و تسهیل‌کننده ایفای نقش کرده است. اختیارات و تصمیم‌گیری آموزشی را به مراکز پیش‌دبستانی انتقال داده و با نظارت دوره‌ای مراکز پیش‌دبستانی از بسط رفتارهای سودگرایانه جلوگیری کرده است، با نظارت بر تحقق اهداف مراکز دولتی، غیردولتی و قرآنی می‌تواند ضریب اشتباهات برنامه‌ریزان در تعیین اهداف مورد انتظار را کاهش دهد. میشل نشان داد که تولید برنامه درسی معیار، متناسب با رشد کودک و تعامل مربی با کودک بازده مثبتی بر کودکان و خانواده‌های آنان دارد (میشل، ۲۰۰۸، ص ۱۱۴).

ون و همکاران^۱ (۲۰۰۸) معتقدند مداخله آموزشی بهنگام از شکست تحصیلی در دوره‌های دیگر جلوگیری می‌کند. آموزش دین به کودکان با تأکید بر شعائر مذهبی به روش صریح تأکید دارد. هوگمز (۱۹۷۹) بر این باور است کوشش برای بی‌تفاوتی کودکان، باعث بی‌اعتقادی به خدا یا سکولاریزم می‌شود. راهبردهای آموزشی باید به سمت ایجاد اندیشه و شکل‌گیری مفاهیم دینی برود که استعاره و تخیل یکی از ابعاد اندیشه است، تخیل مفاهیم انتزاعی، یعنی اندیشیدن به آن مفهوم به مثابه امکان‌های بودن است (وایت، ۱۹۹۰^۲، ص ۱۸۴). ایجاد تحول ذهنی در آموزش دین براساس آگاه‌سازی به مفاهیم دینی، احترام به خوبی، ایجاد شوق دینی، ایجاد افق کمال‌طلبی و سعه صدر است و با برنامه انس با قرآن می‌توان تا حد زیادی به کودکان کمک کرد تا از طریق تفکر، زمینه ارزش‌های دینی ایجاد شود.

1. Vun, Egeren & etc

2. White

پیشنهاد‌های پژوهش

۱. پیشنهادهایی در ارتباط با اصلاح راهنمای مصوب دوره پیش دبستانی وزارت آموزش و پرورش

– تربیت قرآنی اختیاری، بخشی از فرایند تربیت دینی نوآموزان در دوره پیش دبستانی است که شرکت یادگیرندگان در آن داوطلبانه و با تفاهم والدین صورت می‌گیرد و در راستای شکل‌گیری جهت‌گیری دینی بیشتر است. بر همین اساس در راهنمای برنامه پیش دبستانی وزارت آموزش و پرورش تربیت قرآنی اختیاری و الزامی هماهنگ با هم پیش‌بینی شود؛

– پیش‌بینی تربیت قرآنی اختیاری و الزامی در دوره پیش دبستان و دبستان امری امکان‌پذیر است. ساماندهی نوعی از تربیت الزامی که نوآموزان در عین الزام نسبت به حضور در آن بتوانند در برخی برنامه‌ها آزادانه و به‌طور اختیاری برحسب علاقه و استعداد خویش یا براساس ترجیح والدین شرکت جویند. بر همین اساس آموزش و پرورش پیش دبستانی باید از انتظارات آموزشی خانواده‌های متدین که به عبارتی هسته سخت نهاد اجتماعی در تربیت دینی است، با برنامه‌های درسی اختیاری-الزامی و زمینه‌سازی مناسب آن از تربیت دینی نوآموزان حمایت کنند؛

– در دوره پیش دبستانی تربیت اختیاری، الزامی و مکمل هم‌سو با یکدیگر در برنامه‌ریزی درسی پیش‌بینی شود تا تعامل بین آموزش اختیاری و الزامی حصول اهداف مشترک تربیت دینی نوآموزان را سرعت بخشد؛

– در فرایند آموزش و پرورش پیش دبستانی باید فرصت آموزشی برابر برای مناطق محروم، نیمه برخوردار و برخوردار به منظور حصول عدالت آموزشی پیش‌بینی شود؛

– در تحقیقات جدید فاصله سطوح رشدی و یادگیری ۱۰ الی ۱۵ دقیقه محاسبه شده است که پس از آن تجربه یادگیری شکل می‌گیرد. آموزش و پرورش پیش دبستانی برای تقویت و استحکام یادگیری نوآموزان و ایجاد تنوع در محیط یادگیری باید برنامه‌ریزی آموزشی کیفی برای همه نوآموزان پیش‌بینی کند؛

– در آموزش و پرورش پیش دبستانی تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی در ارائه آموزش‌های پیش دبستانی مورد ملاحظه قرار گیرد. پس آموزش و پرورش پیش دبستانی با مفهوم یکپارچگی نباید تفاوت و تنوع در مؤلفه‌های برنامه‌های درسی و ابداع و نوآوری در روش‌های آموزشی را دچار محدودیت کند؛

– با همگرایی متخصصان، استاندارد آموزشی پیش دبستانی فراهم شود و از این پس استاندارد

آموزشی راهنمای تعامل بین آموزش و پرورش و مراکز خصوصی پیش‌دبستانی قرار گیرد و از برخوردهای سلیقه‌ای جلوگیری شود.

۲. پیشنهادهایی در ارتباط با نیروی انسانی برنامه درسی اجرا شده مکتب‌القرآن

— مؤسسه مکتب‌القرآن باید مربیان را براساس تخصص‌های مهارتی مرتبط با پیش‌دبستانی انتخاب کند.

مربیان مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم باید براساس دوره‌های تخصصی ضمن خدمت انتخاب و در فرایند آموزش قرار گیرند؛

— مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم پس از پایان آموزش مربیان، طی دو سال در ارتباط با واحدهای یادگیری براساس آرمان‌های پیش‌دبستانی و اشتباهات یادگیری نوآموزان را وابسته به تجربه، دوره‌های تخصصی یا روش تعاملی تکمیلی پیش‌بینی کنند.

۳. پیشنهادهایی در ارتباط با امکانات آموزشی برنامه درسی اجرا شده مکتب‌القرآن

— مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم باید برای تقویت ادراک شنیداری نوآموزان از نوار آموزشی و ضبط صوت بیشتر استفاده کند؛

— برای تقویت ادراک شنیداری کودکان نوار چندرسانه‌ای پیش‌بینی شود و صدای قاری در نوار آموزشی مناسب با همخوانی نوآموزان پیش‌دبستانی تنظیم شود؛

— مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم باید واحدهای یادگیری در قلمرو اهداف و امکانات طراحی کند؛ مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم باید توزیع زمان آموزشی بخش‌های مختلف انس با قرآن را با راهنمای مصوب پیش‌دبستانی متناسب کند.

مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم باید بین آموزش‌های مختلف زبان‌آموزی و انس با قرآن توازن ایجاد کند.

۴. همسویی زمان اختصاص فعالیت‌های مختلف انس با قرآن مکتب‌القرآن با علایق نوآموزان

— مؤسسه مکتب‌القرآن‌الکریم باید بین زمان اختصاصی آموزش انس به قرآن با علایق نوآموزان هماهنگی ایجاد کند. برای مثال بالاترین میزان علاقه نوآموزان به حفظ سوره قرآنی و آموزه‌ها بوده ولی کمترین زمان اختصاصی در آموزش‌ها گزارش شده پس باید براساس سطوح رشدی و یادگیری، محتوای آموزشی سازماندهی شود؛

- زمان آموزش انس با قرآن مؤسسه مکتب القرآن الکریم با زمان راهنمای مصوب متناسب شود؛ در مؤسسه مکتب القرآن الکریم در آموزش قرآن به نوآموزان، باید تربیت اعتقادی یا خداشناسی در اولویت قرار گیرد؛
- مؤسسه مکتب القرآن الکریم در آموزش روخوانی، باید از سوره‌های کوتاه بیشتر استفاده کند؛
- برنامه‌های آموزش قرآن مؤسسه مکتب القرآن الکریم باید با علاقه‌مندی نوآموزان متناسب شود؛
- مؤسسه مکتب القرآن الکریم در برنامه‌های آموزش قرآن، باید آشنایی با اشعار و سرودهای قرآنی را افزایش دهد.

منابع

۱. بازرگان، عباس (۱۳۸۷)، ارزشیابی آموزشی، چاپ ششم، تهران: سمت.
۲. پاک، مصطفی (۱۳۸۸)، مقایسه‌ای تأثیر فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مؤسسه مکتب‌القرآن الکریم بر پیشرفت تحصیلی، سازگار اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول، اداره کل آموزش و پرورش استان قم، واحد تحقیقات.
۳. تهرانی فرجاد، مسعود؛ مهدی‌امین جعفری؛ فریده عصاره؛ عصمت نورافشان و منصوره سیدصالحی (۱۳۸۹)، انس‌ورزی با قرآن، شاخص توسعه کشور، گزارش نشست کارشناسان آموزش قرآن، و مریان پیش‌دبستانی، گزارشگر اصغرندیری، طیبه رحیمی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، ص ۱-۵.
۴. تیرگیری، کلثوم (۱۳۸۸)، بررسی میزان تحقق اهداف طرح مکتب‌القرآن در دوره پیش‌دبستانی آموزش و پرورش استان مازندران در سال تحصیلی ۸۶-۸۷، مازندران: مرکز تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان مازندران.
۵. جامه بزرگ، ابوالقاسم (۱۳۹۲)، «گسترش پیش‌دبستانی و محدودیت قانونی»، نشریه زمزمه، شماره ۱۱۹، ص ۱۲.
۶. حائری شیرازی، محی‌الدین (۱۳۸۱)، حکومت، اصلاحات تربیت دینی و لزوم برخورد کارشناسانه با مسائل، تهران: مرکز مطالعات تربیت اسلامی وزارت آموزش و پرورش.
۷. حسینی، کسنویه (۱۳۸۸)، بررسی اثربخشی آموزش خواندن قرآن در دوره پیش‌دبستانی بر پیشرفت سواد خواندن و دانش‌آموزان پایه چهارم دبستان شهر یزد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد.
۸. خوش‌منش، ابوالفضل (۱۳۸۷)، «زبان قرآن کریم و کارکردهای آن»، فصلنامه پژوهش و حوزه، سال نهم، شماره ۱، ص ۱۱۴-۱۴۴.
۹. جلالی فخر، مصطفی (۱۳۸۸)، برای کودکان قصه بگوئید، تهران: رشد.
۱۰. خویی‌نژاد، غلامرضا (۱۳۸۴)، نظریه رشد مفاهیم و کاربردها، تهران: رشد.
۱۱. دستجردی، مهدی (۱۳۸۱)، آزمون آگاهی واج‌شناختی، تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان آموزش و پرورش استثنایی، پژوهشکده کودکان استثنایی.
۱۲. دیلمی، احمد و مسعود آذربایجانی (۱۳۸۷)، اخلاق اسلامی، چاپ پنجاه و سوم، قم: دفتر نشر معارف.
۱۳. راهنمای جامع قرآن پیش‌دبستانی شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۲).

۱۴. رکنی، محمدمهدی (۱۳۷۵)، لطایفی از قرآن (برگزیده از کشف الاسرار و عدة الابرار)، چاپ هشتم، مشهد: آستان قدس رضوی.
۱۵. روشن‌روان، وصال (۱۳۸۳)، بررسی تأثیر آموزش‌های پیش دبستانی مهدالرضا علیه السلام بر پیشرفت تحصیلی و تربیتی دانش آموزان در دوره ابتدایی، مشهد: معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی آستان قدس رضوی.
۱۶. رئیس دانا، فرخ لقا (۱۳۸۹)، «سیر تکوینی ارزشیابی برنامه‌های درسی»، رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۸، ص ۱۶-۲۰.
۱۷. سادات، محمدعلی (۱۳۸۸)، راهنمای پدران و مادران، جلد اول، چاپ نوزدهم، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۸. شعبانی، زهرا (۱۳۹۳)، ارزشیابی برنامه‌های درسی تدوین شده، اجرا شده و کسب شده مکتب القرآن با معیار راهنمای مصوب برنامه‌های پیش دبستانی وزارت آموزش و پرورش، گزارش پژوهشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
۱۹. شمشیری، بابک و مرضیه نوذری (۱۳۹۰)، «آسیب‌شناسی تربیت دینی کودکان مقطع پیش دبستانی از نظر متخصصان علوم تربیتی، روانشناسی، علوم دینی، ادبیات کودک و مریمان پیش دبستانی»، تربیت اسلامی، سال ششم، شماره ۱۲، ص ۵۱-۷۳.
۲۰. شیخ بهایی، حبیب‌الله (۱۳۷۳)، اثرات آموزش و پرورش قبل از دبستان (مکتب القرآن) در دانش آموزان کلاس‌های اول ابتدائی استان کرمان، طرح پژوهشی وزارت آموزش و پرورش.
۲۱. صفری، ام‌البنین (۱۳۸۵)، مقایسه مهارت‌های خواندن دانش آموزان پایه اول ابتدایی با توجه به تجربه روخوانی قرآن در دوره پیش دبستانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه الزهرا.
۲۲. عطاران، محمد (۱۳۷۵)، آراء مریمان بزرگ مسلمان درباره تربیت کودک، چاپ چهارم، تهران: مدرسه.
۲۳. عباسیان، عبدالحسین (۱۳۸۵)، «اثر بخشی دوره‌های آموزشی (مدل کرک پاتریک)»، ماهنامه تدبیر، شماره ۱۷۰.
۲۴. غزالی، محمد بن محمد (۱۳۶۴)، کیمیای سعادت، تدوین خدیوجم، تهران: علمی و فرهنگی.
۲۵. فرجاد، محمدعلی (۱۳۵۹)، «چند نظریه یادگیری»، ماهنامه پیوند، شماره ۱۲، ص ۲۶-۲۹.
۲۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳)، الاصول من الکافی، تصحیح علی‌اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۷. کاوشکی، حسین؛ مجید پاکدامن و فاطمه قربانی (۱۳۹۳)، «اثر بخشی مهدهای قرآنی و مراکز پیش دبستانی عادی در پیشرفت مهارت‌های خودتنظیمی و خواندن دانش آموزان پایه اول دبستان»، علمی تربیت اسلامی، دوره نهم، شماره ۱۸، ص ۱۳۹-۱۵۱.

۲۸. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، جلد ۲، بیروت: مؤسسه الوفاء.
۲۹. محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۹۱)، اهل بیت در قرآن و حدیث، قم: دارالحدیث.
۳۰. مروجی، مهدی (۱۳۹۱)، بررسی برنامه مؤسسات قرآنی از منظر انطباق با راهنمای برنامه درسی پیش‌دبستان مصوب شورای عالی، گزارش پژوهشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
۳۱. مفیدی، فرخنده (۱۳۹۰)، مبانی آموزش و پرورش در پیش از دبستان، تهران: سمت.
۳۲. _____ (۱۳۸۵)، «نقش و تأثیر فضای فیزیکی و روانی مهدهای کودک و مراکز پیش‌دبستانی بر رشد و تکامل کودکان»، مجموعه خلاصه مقالات کنگره تکامل طبیعی کودک، پیشگیری و مراقبت، نگاهی نو، ص ۸-۱۰.
۳۳. موسوی، سیدنقی (۱۳۹۲)، وظایف والدین در تربیت فرزند (براساس درس‌های «فقه تربیتی» استاد اعرافی)، قم: مؤسسه اشراق و عرفان.
۳۴. هالامان، دانیل بس (۲۰۰۵)، اختلال یادگیری، ویژگی‌ها و تدریس مؤثر، ترجمه حمید علیزاده و دیگران، تهران: ارسباران.
۳۵. هوسپیان، آلیس (۱۳۸۵)، اهداف و شاخص‌های حرکتی در حیطه زبان، برقراری ارتباط و سوادآموزی برای کودکان در برنامه‌های پیش از دبستان، تهران: پژوهشکده استثنایی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.
۳۶. آمدی (۱۴۰۷ق)، غررالحکم و دررالحکم، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
37. Aston, Elizabeth (2002), *religious education in the early years*, in available [http://books.google.com/books? isbn=203073487](http://books.google.com/books?isbn=203073487).
38. Banett, W.S (2011), "Effectiveness of Early Educational intervention", *Science*, 333 (6045), PP. 975-978.
39. Buysse, K. Virginia & Feinberg, Ellen. Peisner & Burchinal, Margaret. (2012), *Recognition & Response: Developing And Evaluating A Model Of RTI For Pre- Conference Abstract Template*, Available online at <https://eric.ed.gov>.
40. Dickinson, David K & McCabe, Allyssa & Chiarelli, Nancy Clark & Wolf, Anne. (2004), "Cross-Language Transfer Of Phonological Awareness In Low-Income Spanish And English Bilingual Preschool Children", *Applied Psycholinguistics*, Vol. 25, PP. 323-347. Printed In The United States Of America.
41. Lipsey, Mark W. & Farran, Dale C. & Hurley, Sean M. & Hofer, Kerry G. & Bilbrey, Carol. (2009), *Effects Of A Literacy Focused Curriculum And A Developmental Curriculum On School Readiness*. SREE Conference Abstract Template.

42. Marcon, Rebecca A. (2002), "Moving Up The Grades: Relationship Between Preschool Model And Later School Success", *Early Childhood Research & Practice, Vol. 4 (1)*, 12 Pages.
43. Maxwell, K. L., Early, D. M., Bryant, D., Kraus, S., Hume, K., & Crawford, G. (2009), *Georgia Study Of Early Care And Education: Findings From Georgia's Pre-K Program*, Chapel Hill: The University Of North Carolina, FPG Child Development Institute.
44. Michelle, kuamoo (2008), *An Evaluation of Quality in early education: the Role of curriculum and Teacher-child outcomes*, phd theses, caplella University pp, 114.
45. Tyler, R.W. (1991), *General Statement On Program Evaluation And Education: At Quarter Century. Ninetieth Years Book Of National Society For Study Of Education Partii* (PP.3-17), Chicgo: N Sse.
46. Van Egeren, L. A.; Watson, D. P. and Morris, B. J. (2008), "Head Start On Science: The Impact Of An Early Childhood Science Curriculum" Paper Presented At The Ninth National Head Start Research Conference, Washington, DC.
47. Washington State Education Department. (2004), *Washington State Early Learning And Development Benchmark. Review Draft. Washington State Education Department.*
48. Williams, Jeffrey. M & Landry, Susan. H & Anthony, Jason. L & Swank, Paul. R. (2009), *An Empirically Based Statewide System For Identifying Quality Pre-Kindergarten Programs. SREE Conference Abstract Template.*
- White, A.R (1990), *The language of imagination*, oxford: Blackwell.